

Психологічний моніторинг створює широкі можливості для покращення організаційно-структурних схем і моделей роботи різних установ. Зокрема в Тернопільському національному економічному університеті за результатами моніторингу освітніх потреб студентів запропоновано створити психологічну службу цього ЗВО. Остання, за А.В. Фурманом, покликана не тільки здійснювати практикування й поєднувати такі типові види роботи як методологічну, методичну, теоретичну, проєктивну, суто досвідно-практичну та експериментальну, а й проводити систематичний моніторинг за освітнім процесом [1; 3]. Відтак буде реалізовуватися основна мета психолога – розв'язання конкретної психосоціальної проблеми організації, групи чи окремого клієнта. Таким чином саме соціально-психологічний моніторинг є передумовою та водночас інструментом оздоровлення психоемоційної атмосфери та організаційного клімату локалізованого суб'єктивного довкілля [7].

Проведення соціально-психологічної експертизи та моніторингу у різних сферах суспільства, є одним із пріоритетних завдань, що постають перед сучасними психологами. Використання соціально-психологічної експертизи та моніторингу дає змогу покращити, наприклад, освітній процес, забезпечити психологічний супровід його учасників та створити освітнє середовище, що здатне розвивати студентів та сприяти професійному та особистісному зростанню їхніх наставників. Отож система соціально-психологічного моніторингу дозволяє фахово відстежити вплив різноманітних об'єктивних та суб'єктивних чинників на поведінку окремої людини чи спільноти, спрогнозувати потенційні майбутні труднощі, а відтак убезпечити організацію чи установу від надмірних ризиків та нераціональних витрат.

Список використаних джерел

1. Гірняк А. Інструментальна психодидактика: технологія проєктування та експертиза модульно-розвивального підручника. *Психологія і суспільство*. 2005. № 2. С. 145-153.
2. Гірняк А. Науково-методологічна експертиза модульно-розвивального підручника. *Психологія і суспільство*. 2006. № 3. С. 124-139.
3. Гірняк А. Система психолого-педагогічної експертизи ефективності модульно-розвивальних підручників. *Психологія і суспільство*. 2008. № 1. С. 151-157.
4. Психологічна експертиза. URL: <https://www.hniise.gov.ua/13947-psixologchna-ekspertiza.html>
5. Технологія соціальної експертизи. URL: <https://studfile.net/preview/5189127/page:2/>
6. Тітова Т. Є., Крикля К. П. Можливості використання моніторингу в роботі психологічної служби вишу. *Психологія і особистість*. 2017. № 2. С. 302-309.
7. Фурман А. В., Надвинична Т. Л. Психологічна служба університету: від моделі до технології. *Психологія і суспільство*. 2013. №2. С. 80-104.
8. Фурман А., Гірняк А., Гірняк Г. Громадський моніторинг роботи судів тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 122-128.

Павлина Т., Рудак В.

студенти 3 та 2 курсу
юридичного факультету

Тернопільського національного
економічного університету

Науковий керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології та соціальної роботи ТНЕУ

Гірняк А.Н.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Утвердження в суспільстві норм панування права, цивілізованих способів захисту прав та інтересів громадян та соціально орієнтована юридична політика підвищують рівень правової свідомості громадян і мають вирішальне значення у розбудові сучасного демократичного суспільства. Основою формування

правомірної поведінки кожної людини та суспільства в цілому є правосвідомість. Остання постає як окрема сфера свідомості, що відображає ту правову дійсність (у формі юридичних знань і оцінних ставлень до права та практики його реалізації, соціально-правових установок та ціннісних-орієнтацій), що регулює поведінку у юридично значимих ситуаціях. Вона охоплює сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та компетенцій, а також уявлень і настанов, які характеризують ставлення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням.

Проблематика формування правосвідомості особистості розглядається в працях О. Данильяна, Г. Клімова, М. Ковалевського, М. Коркунова, В.О. Котюка, П. Новгородцева, В.В. Орлової, О.Б. Панової, Е.Ю. Соловйова.

Мета дослідження: з'ясування сутності проблеми правової соціалізації як поліаспектного процесу становлення правосвідомості особистості.

Об'єктом вивчення є система відносин, що склались у державі та суспільстві щодо формування правосвідомості, а його **предметом** – чинники, що впливають на формування правосвідомості особистості.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з другої половини ХХ ст. пануючою в європейській правовій думці є течія «м'якого» позитивізму, квінтесенцією якого є теза, що критерієм юридичної цінності правової норми може бути її відповідність моральним принципам або змістовим цінностям [1; 2, с. 289-291]. Тут право і правосвідомість розглядаються як явища самостійні хоча і пов'язані між собою. За Е.Ю. Соловйовим, «Правосвідомість — це не просто відображення в індивідуальній свідомості духу і характеру законів, що вже діють у суспільстві. Вона найбільш адекватно виявляє себе, коли критикує і коригує чинні закони з позицій ідеальної справедливості, яка набула усталеного значення для великої маси людей [4, с. 189]. У сучасній правовій теорії під правосвідомістю розуміють сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом, яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи.

Правосвідомість як одна з форм суспільної свідомості підпорядковується тим же закономірностям, що і суспільна свідомість в цілому. У той же час правосвідомість має свої особливості до яких відносимо: 1) відображення в правосвідомості лише державно-правових явищ, тих, які складають правову сферу життя суспільства; 2) своєрідність способів відображення державно-правової дійсності, тобто відображення їх у вигляді юридичних понять, категорій, правових принципів, правових звичаїв; 3) здатність до випереджаючого відображення правової дійсності, оскільки на ній можуть позначатися не тільки актуальний стан суспільних відносин, а й тенденції їх розвитку; 4) взаємодія з іншими формами суспільної свідомості, кожна з яких по-своєму оцінює те чи інше явище; 5) здатність впливати на соціальні процеси, трансформації, реформи, як прискорюючи соціальні процеси, так і гальмуючи їх розвиток [6, с. 25].

У структурі правосвідомості розмежовують два елементи: правову психологію і правову ідеологію. Правова психологія - це ставлення до права на емоційному рівні у вигляді настроїв, переживань, почуттів. Наприклад, почуття страху перед кримінальним покаранням чи почуття протесту проти беззаконня. Правові емоції формуються під впливом правових знань і спілкування з іншими людьми: чим вищий рівень правових знань, тим адекватніше почуття щодо тих чи інших державно-правових явищ [3, с. 27]. Правова ідеологія постає як система ідей, поглядів, концепцій, теорій, що виражають ставлення до правової дійсності і формують її оцінку. Правова ідеологія як більш глибоке поняття характеризується детальнішим пізнанням права, оскільки не обмежується поверхневим, стихійним, емоційним сприйняттям, а проникає в його суть, природу, закономірності, визначає, яким чином має бути реалізоване право, за допомогою яких засобів, прийомів забезпечується його ефективність.

Варто зауважити, що правосвідомість стосується політики державної влади, проявляючись через розуміння цієї політики та ставлення до неї з позиції принципу

правомірності та справедливості. Як зазначає Б.В. Ковальчук, у цьому випадку можна виокремити особливий різновид правосвідомості – громадянську правосвідомість – вид правосвідомості, котрий постає як сукупність правових поглядів і почуттів, що безпосередньо стосуються діяльності публічної влади, її оцінки згідно з принципом правомірності та справедливості [5, с. 319]. О.Г. Данильян та О.В. Петришин виокремлюють такий вид правосвідомості, як демократична правосвідомість. При цьому науковці зауважують, що базовою константою демократичної правосвідомості є толерантність [2, с. 292]. Серед чинників становлення демократичної правосвідомості можна виокремити з одного боку наявність та схвалення тих фундаментальних положень, які закріплюють мету та принципи демократизації, а з іншого – сутнісні умови можливості існування демократичної правосвідомості як явища правої реальності. Не менш важливою передумовою становлення правосвідомості демократичного спрямування є високий загальний рівень суспільної свідомості та культури. Також із необхідних факторів формування демократичної правосвідомості є висока духовність суспільства, вкорінена в історичних, цивілізаційних та ментальних особливостях соціуму [2, с. 298-301]. Водночас важливе значення для формування правосвідомості особистості мають такі напрями реалізації даного процесу, як здійснення правового виховання і правового навчання молоді, а також підвищення правової інформованості широких верств населення. Ефективно впливає на формування суспільної правосвідомості й соціальні інститути політики та релігії. Якщо буддизм, конфуціанство, брахманізм, даосизм виховували слухняну людини, котра підкоряється волі релігійної громади, то католицизм та протестантизм спрямовували віруючих на активну популяризацію певних духовних та життєвих стандартів [4, с.110-112; 7].

Формування правосвідомості особистості відбувається в результаті її взаємодії з іншими членами соціуму і спільнотами людей, а також рефлексивного осмислення отриманої інформації. Особливе значення у правовій соціалізації має віковий період від 20 до 30 років життя. У правосвідомості молоді відображаються її групові правові інтереси. На емпіричному рівні вони знаходять вираз у правових орієнтаціях і поглядах молодих людей, в їх ставленні до діючих інститутів влади, до політичних партій, громадських рухів тощо.

Таким чином, можемо зробити висновок, що основними складовими елементами особистісної правосвідомості є правові знання, ставлення до права, правові установки, котрі постають основними критеріями рівнів розвитку правосвідомості. Особистість приймає рішення з урахуванням знань на основі переконань та установочних психічних конструкцій, які зумовлюють правову активність особистості і детермінують її поведінку. Усі компоненти правосвідомості (знання права, ставлення до права, правові установки, правова активність) як цілісного психологічного феномена утворюють єдину світоглядно-мотиваційну систему особистості і мають виняткову регуляційну здатність у її життєздійсненні.

Список використаних джерел

1. Гірняк А., Павлишин Ю. Поняття про норму як про предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 14. С. 67-71.
2. Данильян О. Г., Петришин О. Г. Демократична правосвідомість: ознаки, передумови становлення й тенденції втілення в українському соціумі. *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні* : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. С. 290-301.
3. Зорнік Т. Формування громадянської свідомості учнів під час вивчення правознавства. *Історія України*. 2003. № 7. С. 27-31.
4. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Харків : Право, 2008. 288 с.
5. Клімова Г. П. Основні шляхи формування правосвідомості і правової культури українських громадян в умовах розбудови правової держави. *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні* : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. С. 331.

6. Куксенко С. Створення позитивної мотивації навчальної діяльності школярів під час вивчення правознавства *Історія України*. 2002. № 47. С. 25-27.

7. Фурман А.В., Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 122-128.

Панчук І.

*студентка IV курсу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.соціол.н., доцент
кафедри психології і
соціальної роботи ТНЕУ
Біскуп В.С.*

ПРАВОВІ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У будь-якій країні світу, у тому числі й в Україні, з поміж інших соціально-гуманітарних проблем актуальними залишаються питання захисту прав осіб з інвалідністю. У світі щороку збільшується кількість людей з особливими потребами. Зокрема, згідно зі статистичними даними, чисельність дітей з психофізичними вадами за останні 10 років зросла майже на третину. Сприяє цьому явищу ціла низка причин, наприклад: недосконалість системи охорони здоров'я, незадовільна якість продуктів харчування, проблеми з екологією тощо [1, с. 226]. Сьогодні Україна стоїть на шляху євроінтеграції, що вимагає відповідної зміни та удосконалення законодавчого забезпечення захисту осіб з інвалідністю. З урахуванням зазначених обставин, метою пропонованої роботи є моніторинг та аналіз впливу євроінтеграційних процесів на законодавче забезпечення захисту прав осіб з інвалідністю, а також огляд законодавства щодо інклюзивної освіти в Україні й інших країнах світу та ознайомлення з психолого-педагогічними технологіями організації освіти для осіб з особливими освітніми потребами.

В еволюції стосунків держави та осіб з інвалідністю виділяється п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – це шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з інвалідністю. У другій половині XVII – першій половині XIX століття формуються державні підходи до розв'язання проблем інвалідності [2, с. 51].

Якщо розглядати сучасне українське законодавство стосовно людей з інвалідністю, то можна виокремити такі закони: «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю», «Про освіту».

Одним з найважливіших законів у цій сфері є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який визначає основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю, гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в усіх сферах життя суспільства, сприяє створенню необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізовувати права та свободи, а також вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями та здібностями. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» своєю чергою гарантує визначеним особам право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» визначає основні засади створення необхідних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я.